

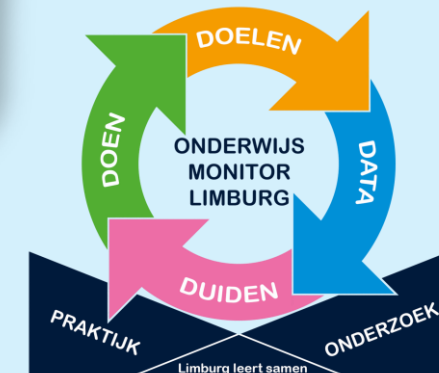
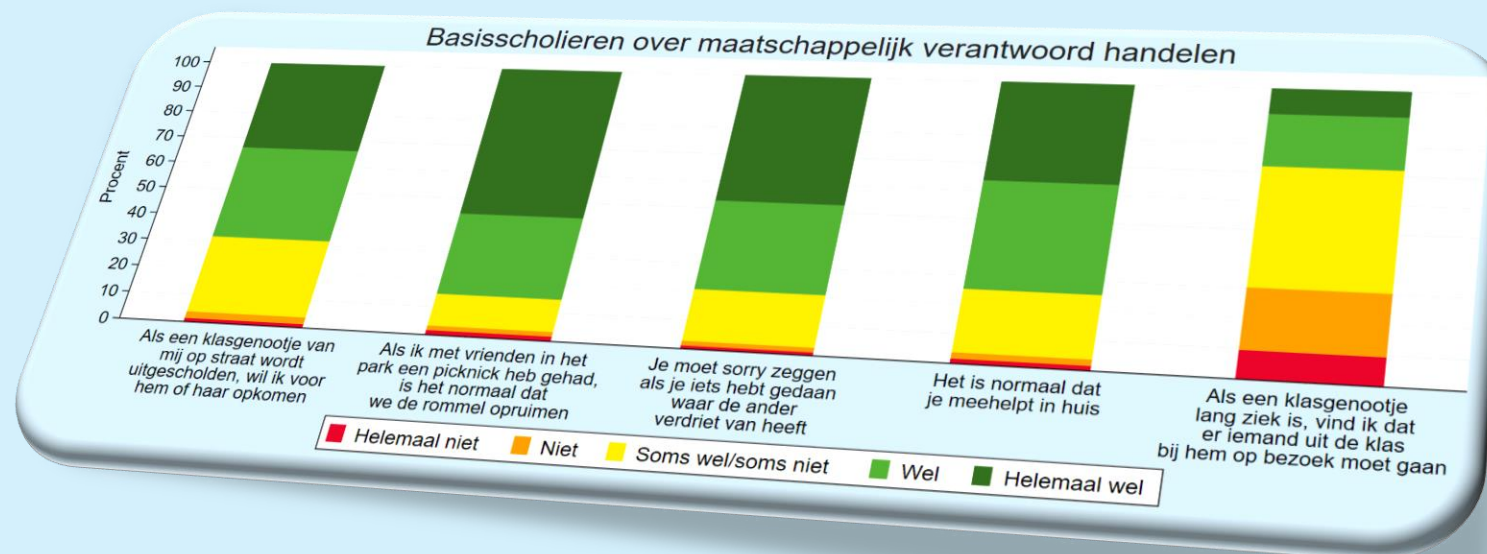
Burgerschap van Limburgse basisscholieren

2023

Onderzoek op basis van de
OnderwijsMonitor Limburg

Juni 2025

Jacqueline Charpentier
Lynn van Vugt
Mélanie Monfrance

Introductie

Burgerschap in het onderwijs speelt een cruciale rol bij het voorbereiden van leerlingen op hun deelname aan de maatschappij. Het gaat om het ontwikkelen van kennis, vaardigheden en attitudes die nodig zijn om actief en verantwoordelijk te participeren in de samenleving. Burgerschap in het onderwijs richt zich op thema's zoals democratie, mensenrechten, sociale cohesie en duurzaamheid. Het leert leerlingen niet alleen over hun rechten en plichten als burgers, maar ook hoe zij respectvol kunnen omgaan met anderen.

Burgerschap wordt vaak onderverdeeld in drie kerndomeinen. Een eerste belangrijk domein is **democratisch handelen**¹. Leerlingen leren hoe macht en invloed in een democratie worden verdeeld en uitgeoefend. Ze maken kennis met verschillende vormen van inspraak en besluitvorming, zowel op maatschappelijk als op schoolniveau. Daarbij oefenen ze in respectvolle communicatie, leren ze rekening te houden met de stem van de minderheid en reflecteren ze op het proces en de uitkomsten van beslissingen in hun directe omgeving, zoals binnen de school.

Het tweede domein is **maatschappelijk handelen**¹, waarbij de nadruk ligt op de rol van de burger in de samenleving. Leerlingen verwerven kennis over de rechten, plichten, taken en rollen van burgers, en verkennen hoe zij zelf – individueel of in groepsverband – kunnen bijdragen aan maatschappelijke veranderingen. Ze oriënteren zich op maatschappelijke initiatieven, organisaties en bewegingen, en denken na over hun eigen betrokkenheid. Ook leren ze om hun dagelijkse bijdrage aan de samenleving te benoemen en waarderen, en om na te denken over manieren waarop zij zelf actief kunnen participeren.

Tot slot richt het derde domein, **omgaan met verschillen**¹ (diversiteit), zich op het samenleven in een diverse samenleving. Leerlingen doen kennis op over hoe de grondwet bescherming biedt aan verschillen in onder meer geloof, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en lichamelijke of psychische beperkingen. Ze leren situaties herkennen en bespreken waarin sprake is van discriminatie, racisme of stereotypering. Daarnaast reflecteren ze op hun eigen identiteit, zowel online als offline, en oefenen ze in gedrag waarin ze rekening houden met de ervaringen en perspectieven van anderen.

Om te meten in hoeverre leerlingen deze vormen van burgerschap beheersen, heeft de OnderwijsMonitor Limburg hen een aantal stellingen voorgelegd. Deze stellingen zijn gericht op de drie hierboven genoemde domeinen en geven inzicht in hoe leerlingen scoren op het gebied van burgerschapsvorming. Aan de hand van hun antwoorden kan worden gekeken waar sterke punten liggen en waar nog ruimte is voor groei en verdieping.

In deze factsheet

Vanwege het belang van inzicht in burgerschap van leerlingen op school verzamelen we hierover informatie sinds 2023 in de [OnderwijsMonitor Limburg](#) (OML) bij leerlingen in groep 8 van het primair onderwijs. In deze factsheet zetten we de resultaten op een rij. We hebben burgerschap in drie domeinen verdeeld: democratisch handelen, maatschappelijk verantwoord handelen en omgaan met verschillen. Verder bekijken we:

- ❖ Verschillen in de trend tussen jongens en meisjes
- ❖ Verschillen in de trend naar opleidingsniveau ouders
- ❖ Verschillen in de trend naar regio

Als uw school/bestuur heeft deelgenomen, kunt u ook cijfers voor uw eigen school/bestuur inzien in de digitale terugkoppeling, via [deze link](#). Hiervoor is de inlogcode nodig die bestuurders en schoolleiders van deelnemende scholen hebben ontvangen. Indien u deze niet (meer) heeft, e-mail dan naar: oml-sbe@maastrichtuniversity.nl.

Resultaten in het kort

- ❖ Meisjes geven aan meer democratisch te handelen dan jongens.
- ❖ Meisjes geven aan meer maatschappelijk verantwoord te handelen dan jongens.
- ❖ Meisjes geven aan meer om te gaan met verschillen dan jongens.

- ❖ Leerlingen met wo-opgeleide ouders geven aan meer democratisch te handelen dan leerlingen met mbo of lager opgeleide ouders.
- ❖ Bij maatschappelijk verantwoord handelen zijn er geen verschillen tussen leerlingen met verschillend opgeleide ouders.
- ❖ Er zijn geen verschillen tussen leerlingen met verschillend opgeleide ouders als er wordt gekeken naar omgaan met verschillen.

- ❖ Bij democratisch handelen zijn er geen regionale verschillen.
- ❖ Leerlingen uit Maastricht-Heuvelland geven aan meer maatschappelijk te handelen dan leerlingen uit Noord-Limburg.
- ❖ Leerlingen uit Noord-Limburg, Maastricht-Heuvelland en Parkstad Limburg geven vaker aan om te gaan met verschillen dan leerlingen uit Midden-Limburg.

Algemeen beeld

Tabel 1 geeft een beeld van de verdeling van de verschillende groepen leerlingen die in de data zijn vertegenwoordigd en genoemd worden in deze factsheet.

Tabel 1. De verschillende groepen leerlingen in de OML, in absolute aantallen en percentages (2023).

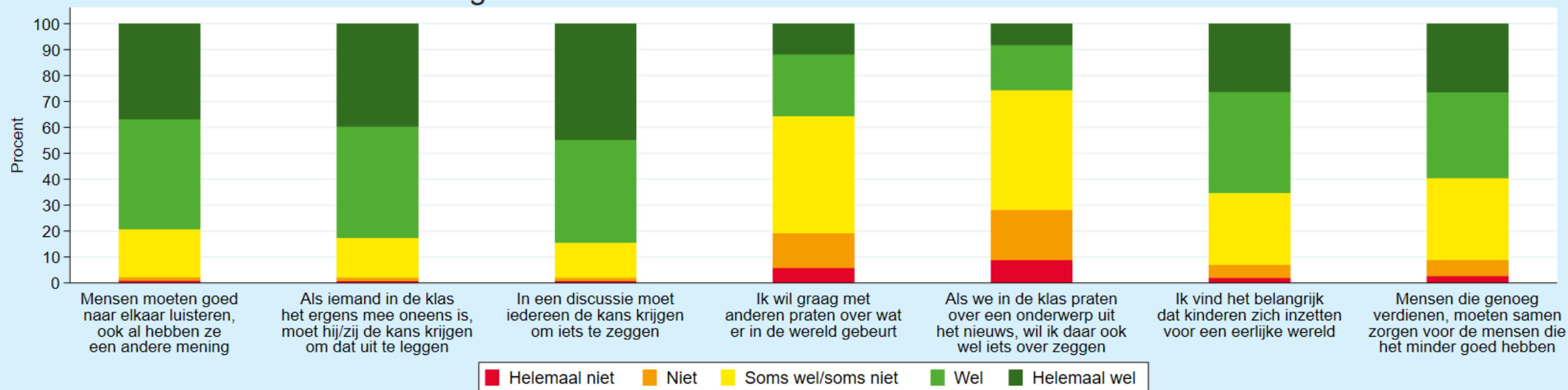
Geslacht	Aantal leerlingen	Percentage
Jongens	2,502	48.61
Meisjes	2,645	51.39
Opleiding ouders		
Mbo of lager	671	13.04
Hbo	829	16.11
Wo	453	8.80
Onbekend	3,194	62.06
Regio		
Noord-Limburg	1,236	24.01
Midden-Limburg	702	13.64
Sittard-Geleen	718	13.95
Maastricht-Heuvelland	988	19.20
Parkstad Limburg	1,503	29.20
Totaal	5,147	

Democratisch handelen

Om democratisch handelen in beeld te krijgen, leggen we de leerlingen een aantal stellingen voor. Figuur 1 laat zien hoe de leerlingen op deze stellingen antwoorden. Ongeveer 80 procent van de leerlingen geeft aan dat mensen goed naar elkaar moeten luisteren, in de klas leerlingen de kans moeten krijgen om hun mening uit te kunnen leggen, en dat iedereen tijdens een discussie de kans moet krijgen om iets te zeggen (de drie stellingen aan de linkerkant). Bij de andere vier stellingen hebben de leerlingen afwisselender gereageerd.

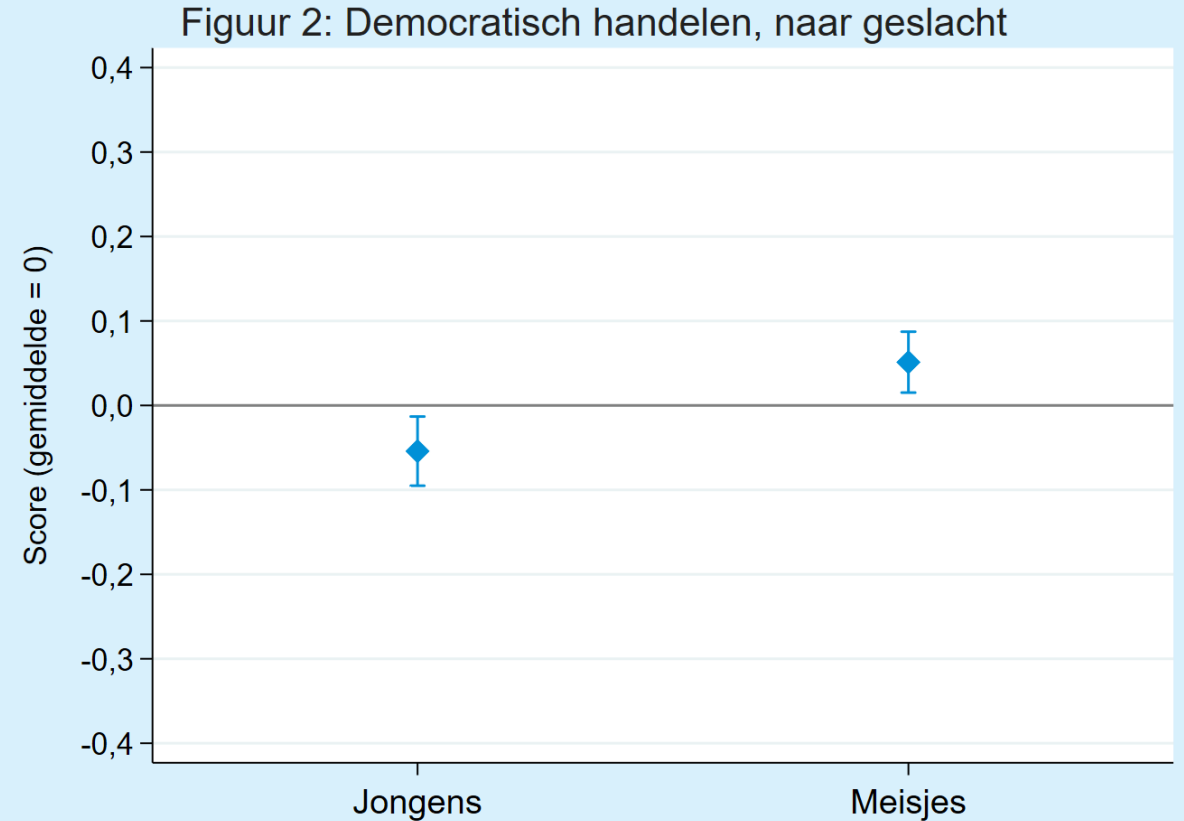
Om een algemeen beeld te krijgen van het democratisch handelen van de leerlingen, hebben we de stellingen samengevoegd in een index.** Hierdoor wordt het gemiddelde 0. Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen in kaart brengen. Een hogere score op de schaal betekent dat leerlingen aangeven meer democratisch te handelen.

Figuur 1: Basisscholieren over democratisch handelen

Verschillen naar geslacht

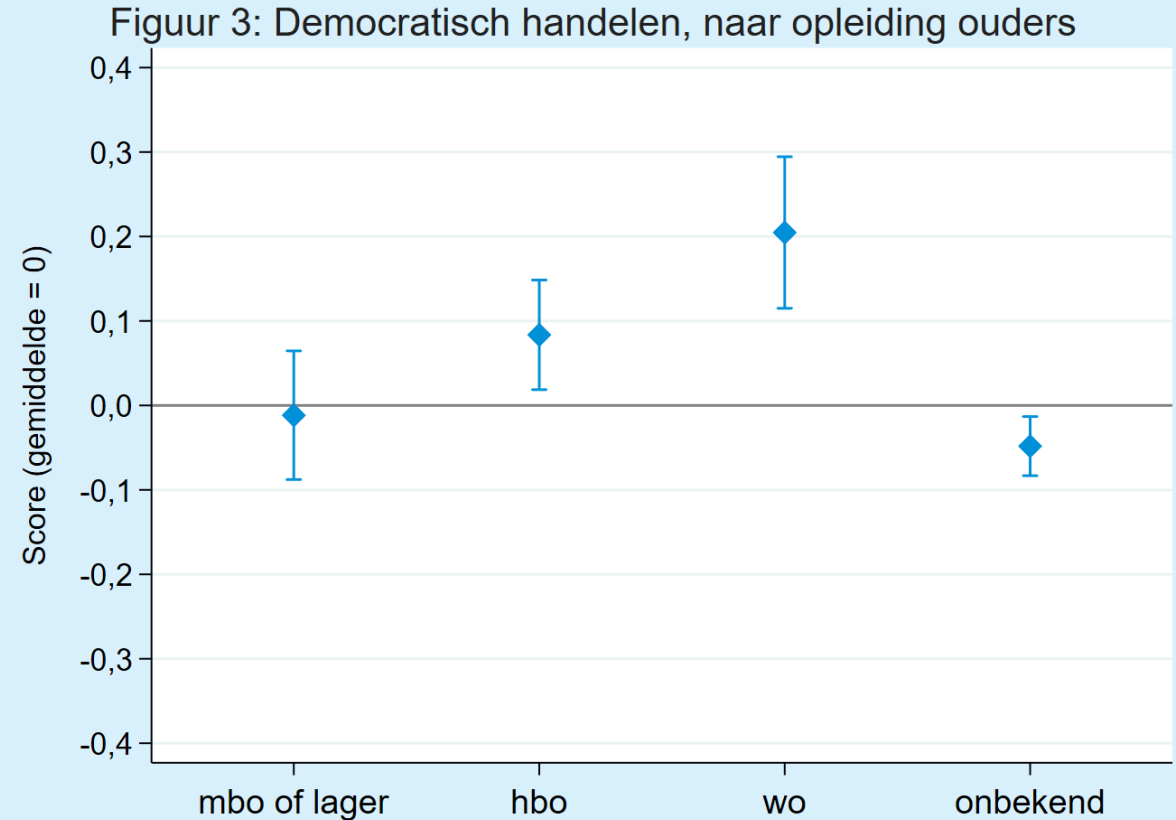
Figuur 2 toont het gemiddelde democratisch handelen, uitgesplitst naar geslacht. Meisjes geven aan democratischer te handelen dan jongens. Dit verschil is significant.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

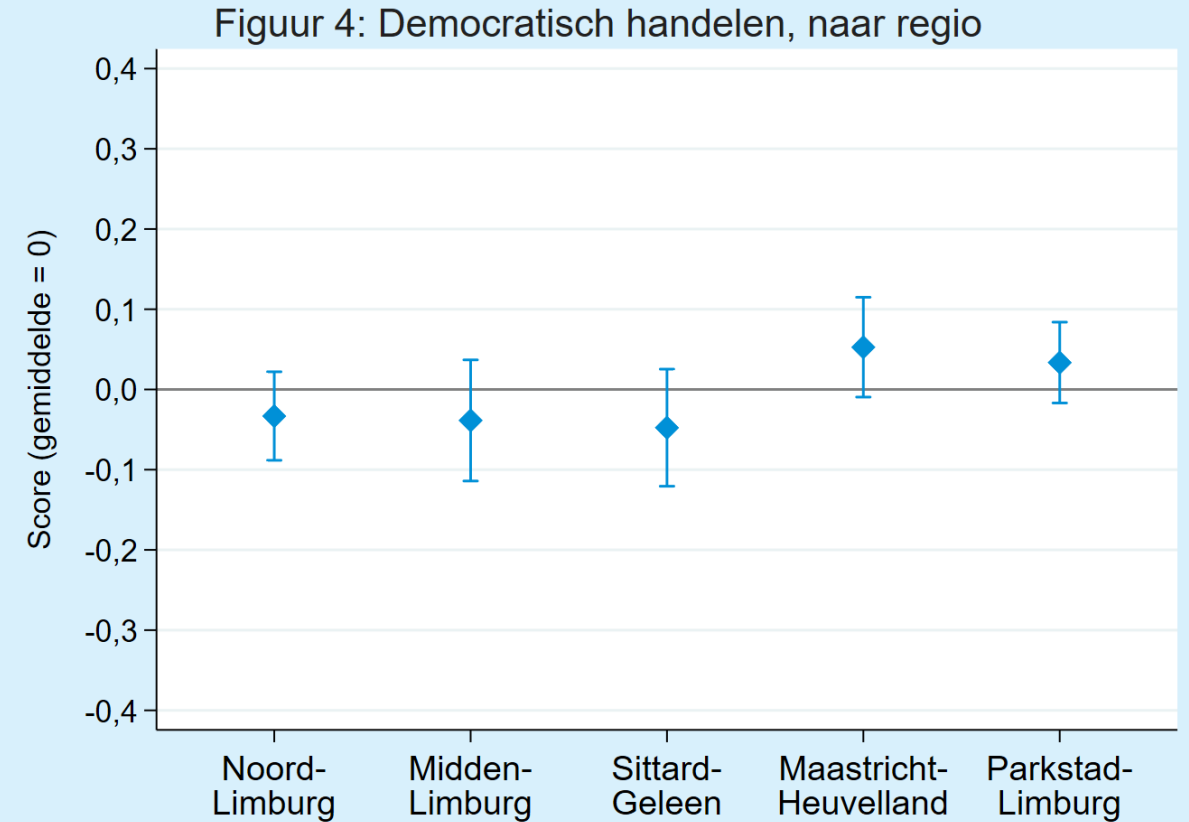
Figuur 3 laat democratisch handelen zien, uitgesplitst naar het opleidingsniveau van de ouders. Er zijn verschillen zichtbaar tussen de verschillende opleidingsniveaus van ouders. Leerlingen met wo-opgeleide ouders scoren significant hoger dan leerlingen met mbo of lager opgeleide ouders. Dit betekent dat leerlingen met wo-opgeleide ouders aangeven vaker democratisch te handelen dan leerlingen met ouders met een mbo-opleiding of lager.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en regio.

Verschillen naar regio

Figuur 4 toont de verschillen in democratisch handelen voor leerlingen in verschillende Limburgse regio's. Er zijn geen significante verschillen tussen de regio's.

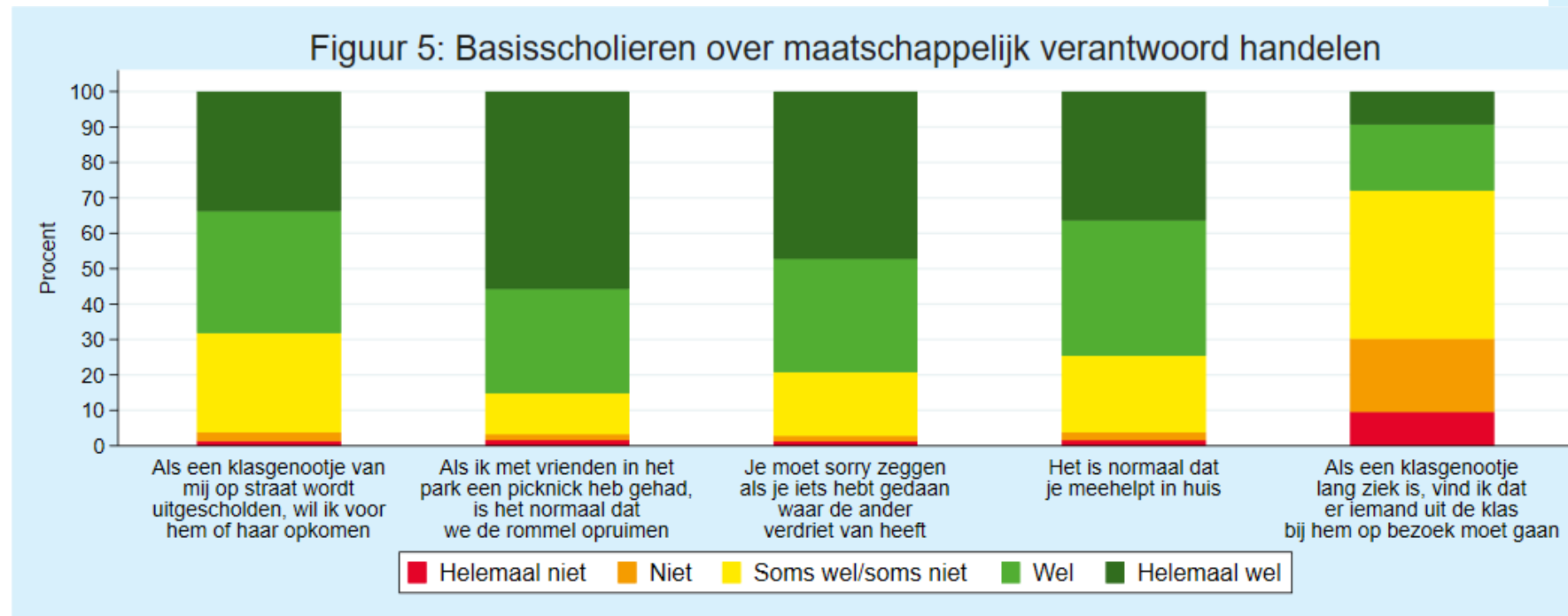

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, opleiding ouders en leeftijd.

Maatschappelijk verantwoord handelen

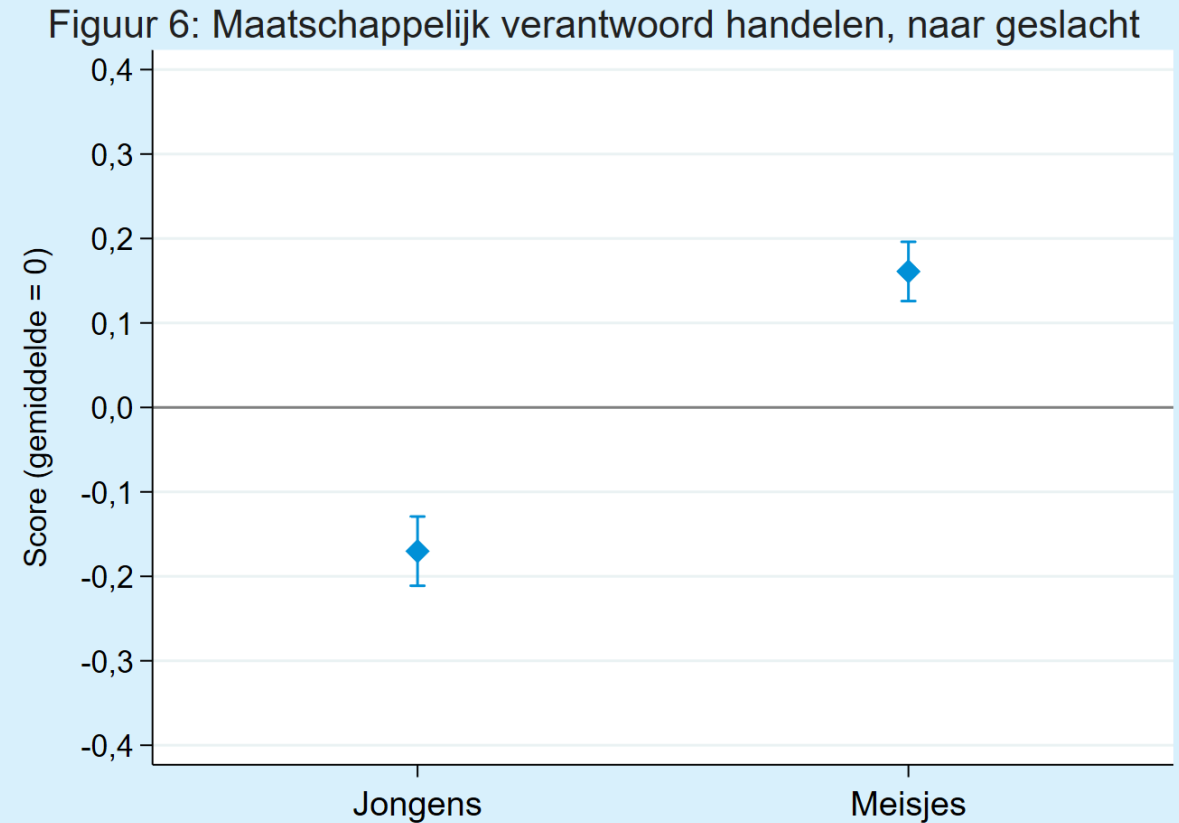
Om het maatschappelijk verantwoord handelen bij leerlingen in beeld te krijgen, hebben de leerlingen vijf stellingen beantwoord. Figuur 5 laat zien hoe de leerlingen op deze stellingen antwoorden. Er is verschillend gereageerd op de stellingen. Bijvoorbeeld, de meeste leerlingen (ongeveer 85%) zijn het eens met de stelling 'Als ik met vrienden in het park een picknick heb gehad, is het normaal dat we de rommel opruimen'. Daarentegen, op de stelling 'Als een klasgenootje lang ziek is, vind ik dat er iemand uit de klas bij hem op bezoek gaat' zijn minder dan 30% van de leerlingen het eens.

Om een algemeen beeld te krijgen van het maatschappelijk verantwoord handelen van de leerlingen, hebben we de stellingen samengevoegd in een index.** Hierdoor wordt het gemiddelde 0. Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen in kaart brengen. Een hogere score op de schaal betekent dat leerlingen aangeven meer maatschappelijk verantwoord te handelen.

Verschillen naar geslacht

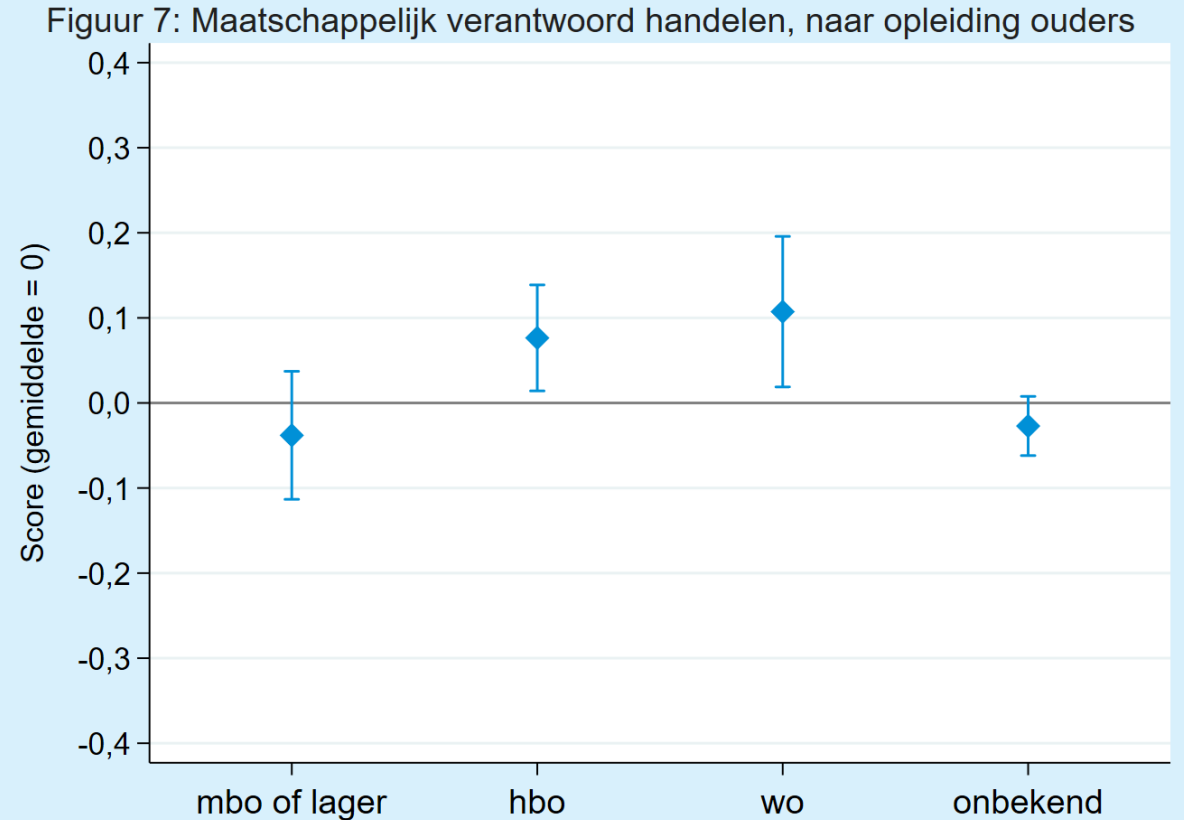
Figuur 6 laat de verschillen in maatschappelijk verantwoord handelen zien tussen jongens en meisjes. Meisjes geven aan veel meer maatschappelijk verantwoord te handelen dan jongens. Dit verschil is significant.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

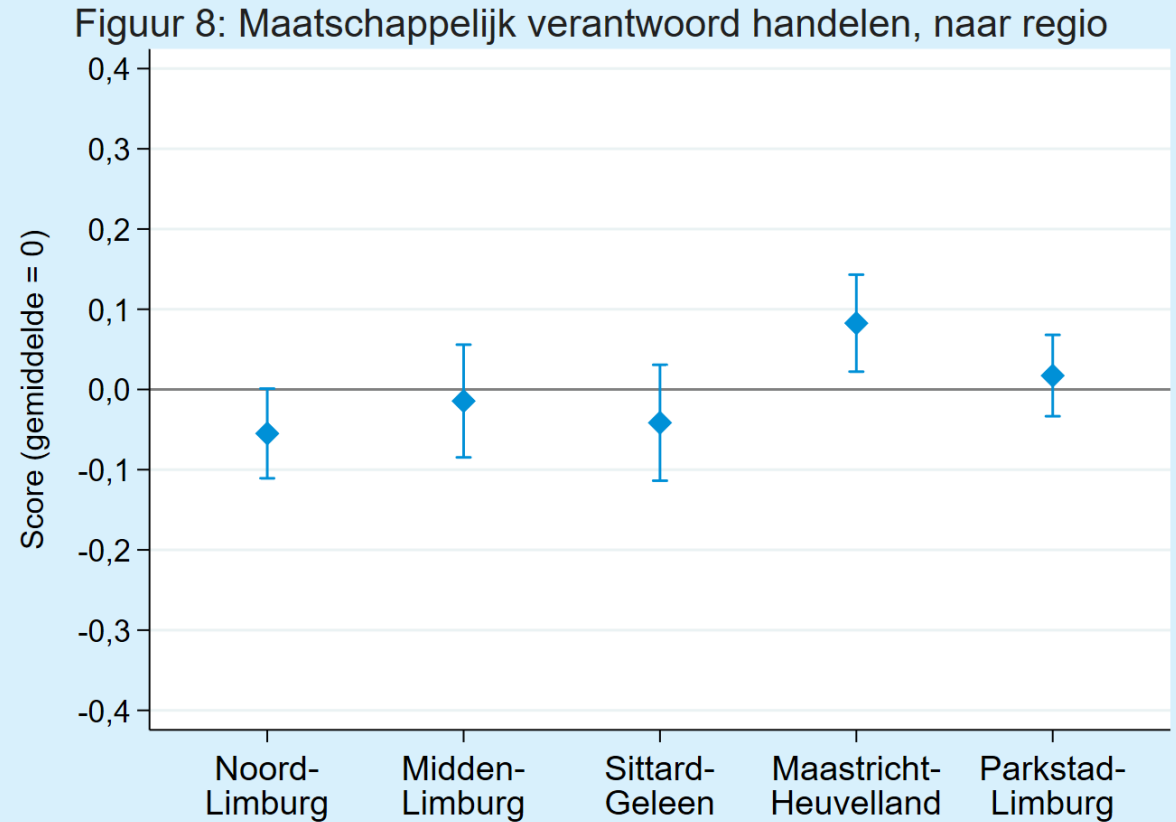
Figuur 7 toont de verschillen in maatschappelijk verantwoord handelen, uitgesplitst naar het opleidingsniveau van de ouders. Er zijn geen significante verschillen zichtbaar tussen de verschillende opleidingsniveaus.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en regio.

Verschillen naar regio

Figuur 8 laat de verschillen zien in maatschappelijk verantwoord handelen voor leerlingen, uitgesplitst naar regio. We zien een significant verschil tussen leerlingen uit Maastricht-Heuvelland en Noord-Limburg. Leerlingen in Maastricht-Heuvelland geven aan vaker maatschappelijk verantwoord te handelen dan leerlingen in Noord-Limburg. Alle andere verschillen tussen regio's zijn niet significant.

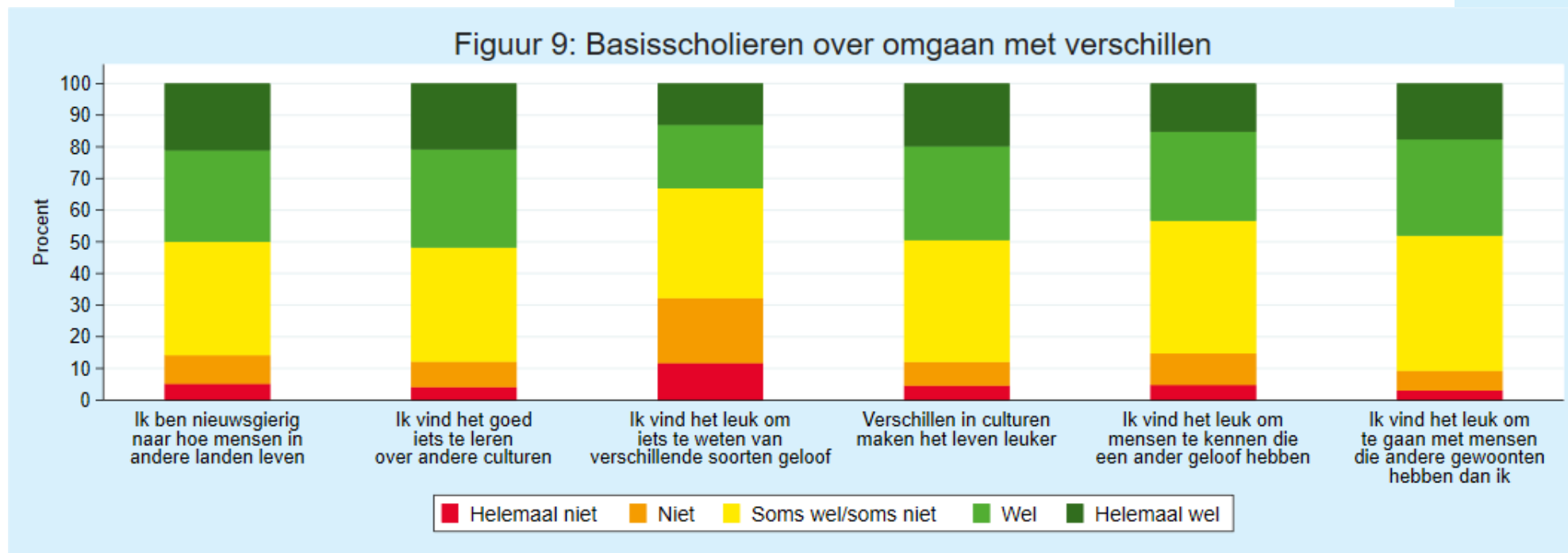

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, opleiding ouders en leeftijd.

Omgaan met verschillen

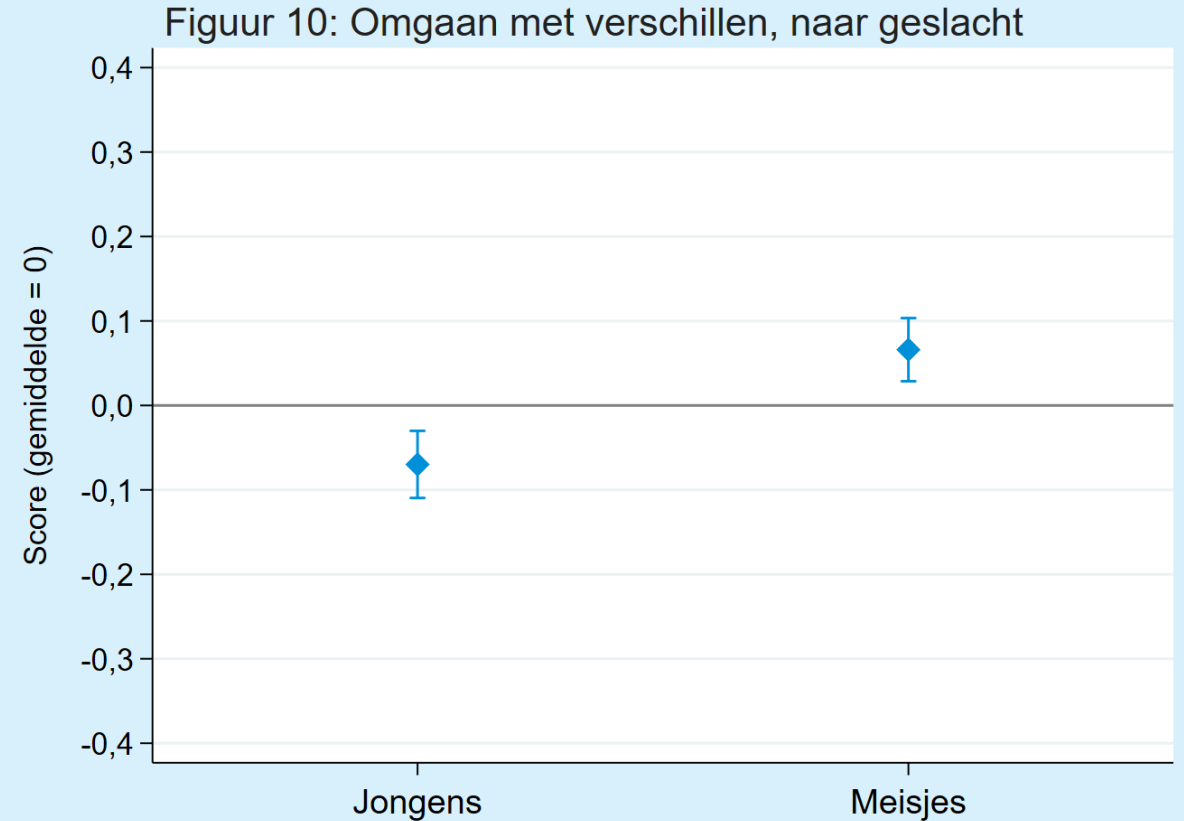
Om het omgaan met verschillen in beeld te krijgen, leggen we de leerlingen verschillende stellingen voor. Figuur 9 laat zien hoe de leerlingen op deze stellingen antwoorden. De meningen zijn hierbij verdeeld. Toch geeft ongeveer de helft van de leerlingen aan nieuwsgierig te zijn naar het leven in andere landen, willen leren over andere culturen, vinden dat andere culturen het leven leuker maken en vinden het ook leuk om om te gaan met mensen van andere culturen.

Om een algemeen beeld te krijgen van het omgaan met verschillen van de leerlingen, hebben we de stellingen samengevoegd in een index.** Hierdoor wordt het gemiddelde 0. Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen in kaart brengen maken. Een hogere score op de schaal betekent dat leerlingen aangeven het leuker vinden om om te gaan met verschillen.

Verschillen naar geslacht

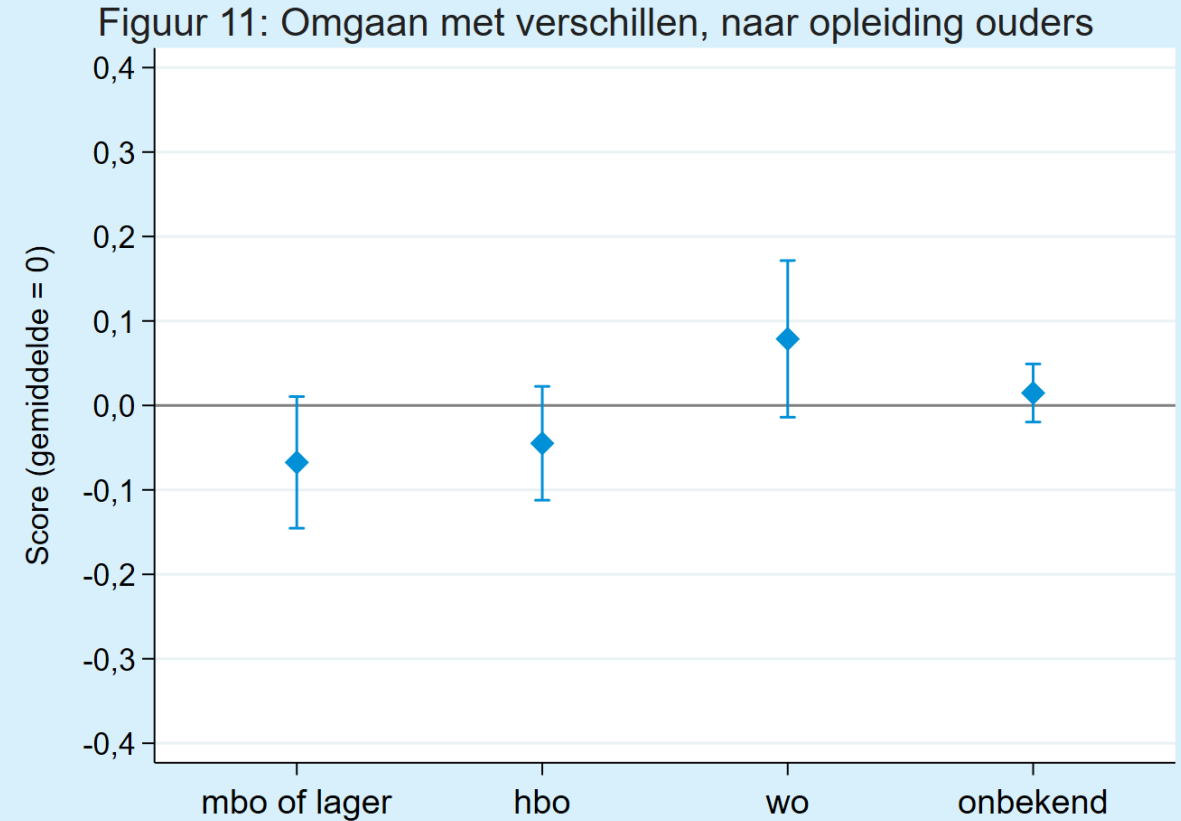
Figuur 10 laat de verschillen zien tussen jongens en meisjes met betrekking tot omgaan met verschillen. Meisjes scoren significant hoger dan jongens.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

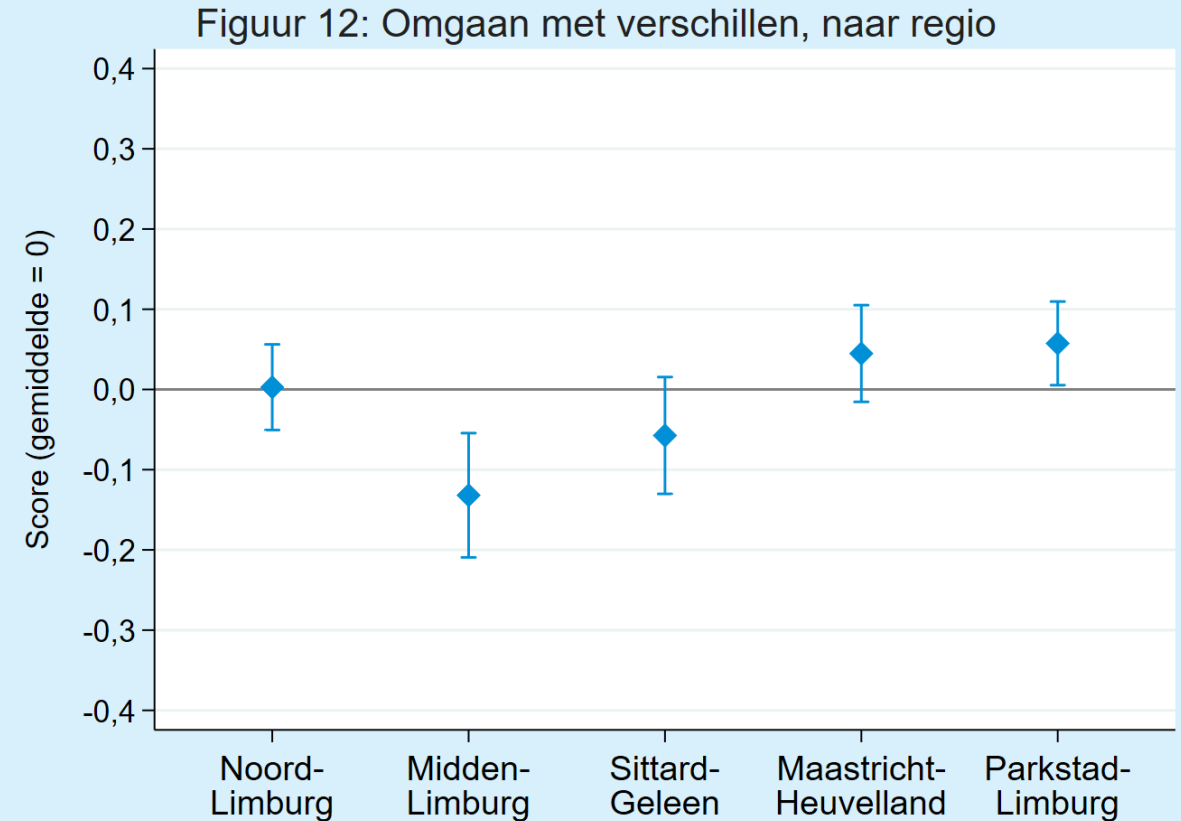
Figuur 11 toont de verschillen in omgaan met verschillen, uitgesplitst naar het opleidingsniveau van de ouders. Hoewel het erop lijkt dat leerlingen waarvan de ouders wo-opgeleid zijn hoger scoren op omgaan met verschillen, is dit verschil niet significant.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en regio.

Verschillen naar regio

Figuur 12 laat de verschillen zien in omgaan met verschillen voor leerlingen in verschillende Limburgse regio's. Leerlingen in de regio's Noord-Limburg, Maastricht-Heuvelland en Parkstad-Limburg geven vaker aan om om te gaan met verschillen dan leerlingen in Midden-Limburg. De regio Sittard-Geleen verschilt niet significant van de andere regio's.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, opleiding ouders en leeftijd.

Aanbevelingen voor de schoolpraktijk

Burgerschapsonderwijs in het primair onderwijs helpt leerlingen zich te ontwikkelen tot actieve, betrokken en respectvolle deelnemers aan de samenleving. Door aandacht te besteden aan drie kerndomeinen – **democratisch handelen**, **maatschappelijk handelen** en **omgaan met verschillen** – leren kinderen vanaf jonge leeftijd hoe zij kunnen bijdragen aan een inclusieve en democratische samenleving. De volgende aanbevelingen zijn gebaseerd op actuele inzichten en praktijkvoorbeelden uit onder andere de SLO-handreiking¹, het Expertisepunt Burgerschap², Stichting School & Veiligheid³ en Onderwijskennis.⁴

Om **democratisch handelen** te stimuleren, is het belangrijk dat leerlingen ervaren hoe inspraak werkt. Praktische werkvormen zijn bijvoorbeeld het samen opstellen van klassenregels, het voeren van klassengesprekken waarin besluiten genomen worden, of het stemmen over activiteiten. Bezoeken aan het gemeentehuis of het organiseren van een eigen verkiezing – compleet met verkiezingsprogramma's en affiches – maken democratische processen tastbaar. Het biedt de leerlingen een platform voor meningsuiting en het geeft de leerlingen een stem en inspraak. Educatieve simulaties zoals een 'kinderraad' of rollenspellen over besluitvorming bieden leerlingen de kans om vaardigheden als overleg, luisteren en standpuntbepaling spelenderwijs te ontwikkelen.^{1,4,5,6}

Voor het bevorderen van **maatschappelijk handelen** is het zinvol om leerlingen bewust te maken van hun rol in de samenleving. Dit kan bijvoorbeeld door verhalen te lezen over kinderen en jongeren die zich inzetten voor een betere wereld, zoals in jeugdliteratuur of actualiteitenteksten. Ook het bezoeken van maatschappelijke organisaties in de buurt – zoals de voedselbank of kringloopwinkel – maakt maatschappelijke inzet concreet. Binnen school kunnen leerlingen deelnemen aan projecten zoals zwerfvuilacties of een sponsorloop voor een goed doel. Het maken van posters of filmpjes over maatschappelijke thema's, zoals armoede of duurzaamheid, helpt leerlingen hun betrokkenheid te uiten en anderen bewust te maken.^{1,2}

Omgaan met verschillen vraagt om een schoolcultuur waarin diversiteit wordt herkend, erkend en gewaardeerd. Leerlingen kunnen gewoonten van thuis presenteren, gesprekken voeren aan de hand van jeugdliteratuur of nieuwsbegripteksten waarin verschillende identiteiten en perspectieven aan bod komen, of elkaar beter leren kennen via gerichte vragen en gesprekken. Ook het geven van een autobiografische

presentatie of het samen bespreken van situaties waarin vooroordelen of uitsluiting spelen, draagt bij aan bewustwording. Werkvormen zoals stellingen, praatkaarten of gespreksstarters kunnen helpen bij het voeren van een veilige, open dialoog.³

Burgerschapsvorming hoeft geen losstaand vak te zijn, maar kan juist effectief verweven worden met bestaande vakken zoals taal- en ICT-onderwijs. Studies tonen aan dat activiteiten zoals klassengesprekken of groepsprojecten kunnen bijdragen aan sociale, talige en digitale ontwikkeling én tegelijkertijd burgerschapscompetenties bevorderen. Door burgerschap te integreren in het bestaande onderwijsprogramma, wordt het geen extra belasting voor leerkrachten, maar juist een betekenisvolle aanvulling van het curriculum.^{4,5,7}

Door op deze manier invulling te geven aan burgerschapsonderwijs, worden leerlingen niet alleen geïnformeerd, maar vooral ook actief betrokken. Ze leren vaardigheden als samenwerken, empathie tonen, verantwoordelijkheid nemen en kritisch denken. Daarmee vormt het primair onderwijs een belangrijke oefenplaats voor het samenleven in een diverse democratische samenleving.

Bronnen

- ¹ Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). (2024). Kerndoelen burgerschap: actualisatie kerndoelen. Zie [link](#).
- ² Expertisepunt Burgerschap. (2025). Aan de slag! Zie [link](#).
- ³ Stichting School en Veiligheid. (2024). Pas op de plaats: In gesprek over de school als oefenplaats voor burgerschap. Zie [link](#).
- ⁴ Onderwijskennis. (2023). De School als oefenplaats voor burgerschap. Zie [link](#).
- ⁵ Geboers, E., Geijssel, F., Admiraal, W., & Ten Dam, G. (2013). Review of the effects of citizenship education. Educational Research Review, 9, 158-173.
- ⁶ Verhoeven, S. H. (2012). De school als oefenplaats voor democratie. Een mixed-methods evaluatieonderzoek naar de werkzaamheid van een schoolbreed programma voor democratische burgerschapsvorming in de basisschool. Utrecht University.
- ⁷ De Haan, D., & Schellekens, E. (2015). Burgerschapsvorming in het onderwijs. Het Jonge Kind. Zie [link](#).